

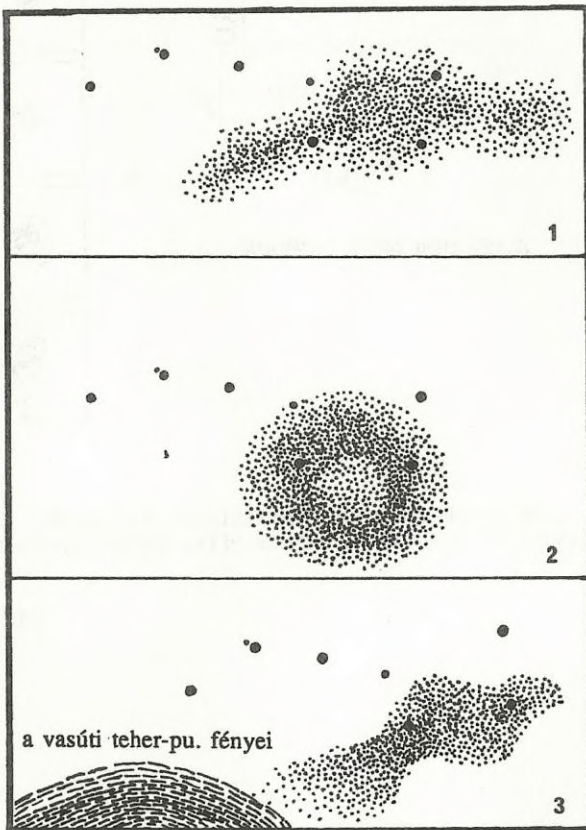

„Szabadszemes objektumok

„Vörös november”

Ha rangsorolnunk kellene a Magyarországról látott sarki fényeket, a '91 novemberi bizonyára az elsők közt szerepelne – 1958 óta nem figyeltek meg hazánkból ilyen fényes és aktív jelenséget. Ezt megelőzően a hónap legelső éjszakáján is vöröslött az égbolt észak felé, megfigyelés azonban csak két helyről érkezett. Az egyik Komorórol, Batthyány Ferencről származik:

Azon az estén is a hagyományoknak megfelelően végig „szabadszemeztem” az égboltot, nyugatról délnek indulva kezdtem a körbejárást. Az UMa-hoz érve tekintetem egy különös fénytüneményen állapodott meg, s azonnal ki is mondtam: „Sarki fényt látok!” A határmagnitúdó 6,2 volt, a páramentes tisztá égen fényesen ragyogtak a csillagok; az időpont 20:03 UT. Gyorsan szóltam a Newton-45-„s” csillagász szakkör tagjainak, név szerint: Nagy Gábornak, Batthyányi Bélának és Norbertnek, Nagy Évának valamint Juhász Gyulának. Együtt észleltük a jelenséget, ami azonban a fényképezéshez már túlságosan halvány volt. A színe először mélybíbor, erőssége közepes, holdfénytől megvilágított cirruszfelhőhöz hasonló. A középső felhő pont az UMa „szekerét” takarta, a jobb oldali felfelé, a bal oldali pedig lefelé mozgott s az egész 20:09-kor tűnt el (1. rajz). Néhány perccel később 21:12 UT-kor jelent meg ismét, színe lilás-vöröses volt. A fénye lüktetett, amely erősebb már, mint az előbbi jelentkezésénél, a közepe azonban halvány maradt. Lassan mozgott Nyfelé és 20:27 UT-kor tűnt el a szemünk elől

(2. rajz). 20:30-kor tűnt fel harmadszor, színe most halvány vörös, fénye elég gyenge volt. A komorói vasúti teherpályaudvar zavaró fényei miatt 20:45-ig tudtuk csak nyomunkövetni (3. rajz). A továbbiakban kedd estig (nov. 5.) Tornyospálcáról Ésik Sándor és Ragyák László (szakkörösök) jelezték, hogy látták a jelenséget. Záhonyból Rozgonyi Ferenc (szintén szakkeri tag) is elmesélte észlelését; ő már 19:10-kor megpillantotta a fénylést és 20:40 UT-kor látta utoljára.

Bozány Imre Csitárról figyelte meg a sarki fényt. 20:15 UT-kor pillantotta meg, mely a horizont fölött 20 fok magasan kezdődött és 40 fokig tartott, a jelenség alatt az égbolt 30 fok szélességben volt piros színű. Megjelenése ködszerűnek hatott, és 20:45 UT-kor tűnt el.

Azonban ez csak a bemelegítés volt, mivel pontosan egy héttel az esemény után telibe találta Földünket egy az előzőnél sokszorta nagyobb részecskefelhő a Nap jövoltából. Az éppen ekkor hazánk felett elvonuló front az országnak csak néhány pontján adott lehetőséget az égbolt megfigyelésére, viszont ezeken a helyeken tartózkodó szerencsés észlelők páratlan jelenségnek lehettek tanúi. A beérkezett megfigyelésekből a következő kép állítható össze november nyolcadikára.

15:00 UT-kor **Károly Lajos** Körmend határába érve autójából egy emelkedő tején vette észre az ÉNy-i égbolt feltűnően vörös fénylését.

A jelenség hasonlított a közvetlen naplemente utáni vörös felhőzetre, de annak ellenére, hogy éppen napnyugta után voltunk néhány perccel (!) a két dolog nem lehetett azonos, mivel ez pont az ellenkező irányban látszott. Utólag visszaemlékezve teljesen felhőmentes volt az égbolt. 16:00 UT körül hazatérve a Ny-i égboltra pillantva ismét láttam a sarki fényt, melynek most már inkább mélyvörös színe volt.

Ez a megfigyelés pontosan egybevágt **Simon Imre** megfigyelésével, aki 16 UT-kor tapasztalta a következőket:

*A vonatról **Velencénél** leszállva Ny-ÉNy irányban vörös fényt láttam, mely a horizont 50–60 százalékát foglalta el, és annyira erős volt, hogy a tó vizében szabályosan visszatükröződött!*

18:15 UT-kor **Károly Lajos** ismét látta az északi fényt, bár ekkor egyértelműen gyengébb volt, mint az előző jelentkezésekor, és kb. 20–25 fokkal északra látszódtott erősebben. Ezek után némi szünet következik, melyet nem tudni valójában a jelenség visszahúzódása okozott-e, vagy pedig senki sem tartózkodott ezen időszakban derült ég alatt (az előbbi magyarázat inkább közelebb áll a valósághoz).

21:45 UT, **Ráktanya**: Egyre több fényes oszlop jelent meg mind az ÉNy-i égen, mind a keletin. Hatalmas félfénylések jöttek mindkét oldalon, míg pontban É felé szinte alig történt valami.

22:10 UT-kor vették észre ismét a jelenséget **Tatán Havassy Dóra** és **Tepliczky István**, mint a felhőkkel szórványosan borított égbolton mély, tűzpiros derengést. A város zavaró fényei ellenére a színe teljesen egyértelmű volt. Kb. 10 perc múlva kezdett visszahúzódni, és lassan eltűnt a szemük elől.

22:30, **Ráktanya**: Egy hatalmas fénykúp jelent meg É-on, ami egészen a sarkcsillagig feljutott. Ezek után folyamatosan jöttek a 2-es 3-as erősségű fénycsíkok, melyek 35–40 fok magasságot értek el. A Ny-i égen olyan fény terjeszkedett, amely beborította az egész Lyrát és a Cygnust, csak a Vega fényét engedte át.

22:35 UT Fülöp József András, Bóly:

A faluból kiérve mindjárt észrevettem, hogy É-i irányban feltűnően vörös az égbolt. Egy ideig Pécs fényeinek zavaró hatására gondoltam, de hamarosan kibontakoztak a fénylő szálak és sávok, amelyek függőleges irányban 6° – 10° kiterjedésben imbolyogtak az UMa rúdjának végétől Ny felé 35° – 40° hosszán. A homogén vörös szín mindvégig alapul szolgált a halványfehér (néhol kék vagy igen gyenge sárgás árnyalattal színezett) fényesebb szálaknak, de időnként és helyenként érdekes felerősödő bíbor vagy élénkvörös árnyalatot kapott. A függöny intenzitása és alakja már néhányszor tíz másodperc alatt is mutatott érzékelhető változást. Néha különösen kifényesedett és kiterébélyesedett, az UMa „rúdvégétől” a Cyg keresztjéig tartott. Szerkezete a Ny-i szélén látványosabb, de a K-i felén is érezhető volt – félkör alakban meghajlott függönynek látszott. Gyakori volt két fényesebb oszlop közti homogén fénylő terület, mindkét oldalán kontrasztos szegéllyel. Jellemző volt még, hogy az egész fényfüggöny elég pontosan behatárolható sávot foglalt el az égen, közepét a Draco UMi körüli kanyarulata jelentette. Időnként, főleg a jelenség vége felé a világos fényfüggönyök eltűnésével gyenge szálak sejlettek a vörös színben is. Csak a legfényesebb csillagok látszottak át rajta, a hmg 2,5–3 között változott. Fantasztikusan gyönyörű, szembetűnő volt, szinte fel sem kellett nézni az égre, hogy lássam a fénylést. Még a kezdeténél hirtelen 20 másodpercen belül fénylettek fel a fehér szálak a bíbor-lila-vörös alapból. Nem volt meghatározható a fényességi csúcspontja, a maximumkor mintha egy bizonyos „tér szerkezetet” is sejtteni lehetett volna, de ez nem volt egyértelmű. A látvány szépsége az ismeretterjesztő könyvekben bemutatott aurórafotókkal vetekedett...

Ennél a jelentkezésénél látták Tatáról is 23 óra UT körül. Némi szemszoktatás után határozottan sejthető volt a függőnszerű szerkezet, a jelenség alja egy éles vonal mentén ért véget a horizont felett 5–8 foknyira.

23:35 UT-kor Lepsényből Nyíró Lajos figyelte meg a sarki fényt. A vörös fény már a lakás ablakán át is látszott. Függőleges nyalábok tűntek fel, hasonlóak az autók reflektorfényéhez.

A homogén háttéren kevés csillag látszott keresztül. Alsó szélé a horizont felett 8° – 10° -kal kezdődött, teteje 40° – 45° ért fel, szélessége 30° – 45° között változott. Lassan É-i irányból Ny fele helyeződött át, ami úgy történt, hogy az égbolt újabb helyén feltűnt egy keskeny fehér fényoszlop, mely 10–20 másodpercig fénylett, majd eltűnt s vörös színt hagyott maga körül. A jelenség még jó ideig látszott, néha K vagy Ny felé eltolódva. Időnkénti elhalványodásokkal egészen 0:42 UT-ig volt nyomonkövethető.

Ezt a jelentkezést is látták Ráktanyáról:

23:45 UT-kor kezdődött csak az igazi műsor, a magasba szökő oszlopok jól látható árnyékot vetettek! Sokan elkezdték az oszlopok számlálását, de 30-nál (!) abahagyták, mivel lehetetlen volt megszámolni a jelenség gyors változása miatt. 22:30 és 0:30 között több nagyobb felfénylés volt, amit percekig látható vörös de-rengés követett. Egyes becslések szerint a sarki fény átlagos felületi fényessége $+1^m$ volt, néhol még a 0^m -t is elérte. Ráktanyán a jelenséget látták: Pap Csaba, Oswald László, Mizser Attila, Sebők György, Voith Petra, Kálóczy Péter, Hevesi Zoltán.

0:04 UT Fülöp József András:

Ismét megnőtt a vörös fény intenzitása. Horizontális kiterjedése változatlan, függőlegesen 15° magassági jutott.

0:52 UT Nyíró Lajos látta az újból jelentkező fénylést, melynek erőssége megközelítette a korábbi aktivitását.

2:35 UT Tata: Most az ÉNy-i égrészen tűnt fel. Intenzitása kisebb volt az előzőénél, de azért fittyet hányt a városi környezetre. Részleteket nem lehetett látni, és 3:30 UT-ig (a kint tartózkodás végéig) nem jelentkezett többé.

A Ráktyánynál készült fotók közül az egyik legszebb (Sebők György felvétele) az Élet és Tudomány dec 20-i számának hátsó borítóján is megjelent. Sajnos a decemberi Meteor fotomellékletében – a nyomda gondatlanságából – élvezhetetlenül jöttek le (az eredetileg színes) fényképek. A sarki fény mélyvörös színére ugyanis érzéketlen volt a nyomdai eljárás során használt film. Ez annál is inkább sajnálatos, mivel a nyomda figyelmét előre felhívtuk az esetleges technikai problémákra. Ide tartozik még, hogy a jelenség napján többen jelezték az *URH-vétel zavarait*, melyet Tepliczky is észlelt a kerti „észlelőrádió” beüzemelésekor. Szintén többen kifejezték csodálkozásukat, hogy erről a hatalmas északi fényről nem történt említés a tömegkommunikáció részéről. Pedig most novemberben olyan ritka látványos jelenséget láthattunk hazánkból, melyhez mérhetőre talán évtizedekig is várhatunk. Bár ki tudja?

KERESZTURI ÁKOS

Üstökös Gyorshírek

Új kiadványunkkal elsősorban a nagyobb műszerrel rendelkező amatőröket próbáljuk megcélozni, ám a kistávcsöves észlelők számára is közlünk hasznos információkat. Az Üstökös Gyorshírek előrejelzéseket fog közölni a 8^m–12^m fényességtartományba eső üstökösökről. Az első "próbaszámot" augusztusban küldtük ki az aktív észlelőknek. Ennek hatása már a szeptemberi beszámolókon is észrevehető. Úgy tervezzük, hogy a kiadvány — az aktualitásoktól függően — 2–6 hónaponként jelenik meg. Akik érdeklődnek iránta, küldjenek a rovatvezető címére 3–4 db, saját részükre megcímezett, felbélyegzett borítékot (Budapestre 5 Ft, vidékre 7 Ft). Amennyiben valaki egy hónap során legalább négy észlelést küld 9^m-nál halványabbra jelzett üstökös(ök)ről, a következő számot ingyen kapja.

Mivel halvány, olykor az észlelhetőség határán lévő objektumokról van szó, fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy mindenki nagyon gondosan végezze az észleléseket. A beküldött észleléseket összevetjük az IAU Circularban vagy az International Comet Quarterly-ben megjelent adatokkal. Ritkán ugyan, de előfordul, hogy a többitől nagyon eltérő megfigyeléseket kapunk, pl. olyan üstökösről, amely az adott műszerrel biztosan nem érhető el. Legtöbbször persze jóhiszemű tévedésről van szó.

Ézúton kérjük észlelőinket, hogy negatív megfigyeléseiket is juttassák el a rovatához, hiszen ezek is hasznosak lehetnek.

Reméljük, hogy erőfeszítéseink nem maradnak eredmény nélkül, és a jelenleginél többen fognak megpróbálkozni halvány üstökösök észlelésével.

SÁRNECZKY KRISZTIÁN